

Marc Ryckaert

De Brugse Burg in 1127 Waar stond de grafelijke woning in de tijd van Galbert van Brugge?

In Galberts verslag van de gebeurtenissen van 1127-1128 speelt de burcht (of burg) van Brugge een rol van eerste rang¹. Het overgrote deel van de schokkende feiten speelt zich immers daar af. Graaf Karel de Goede wordt er vermoord. De moordenaars en hun aanhang verschansen er zich en worden er belegerd. En finaal worden 28 leden van de ‘moordenaarsbende’ er ter dood gebracht door ze van de toren van de grafelijke woning te gooien. In de loop van zijn verhaal verschaft Galbert allerhande topografische en bouwkundige details, die de lezer gaandeweg toelaten zich enig idee te vormen van het uitzicht van de burcht en van de belangrijkste gebouwen die er zich in bevonden. Hij brengt evenwel geen systematische beschrijving. Hij vermeldt enkel datgene wat in zijn relaas van pas komt. Veel blijft onvermeld. De gegevens zijn talrijk en waardevol, maar ze leveren beslist geen volledig beeld op, dat zou toelaten om een betrouwbare plattegrond - laat staan een 3D-reconstructie - van de Brugse burcht anno 1127 te maken.

Verreweg de meeste informatie betreft de Sint-Donaaskerk. Door de gegevens uit Galberts tekst te combineren met de resultaten van het archeologisch onderzoek, en door de vergelijking te maken met andere centraalbouwwerken - met name de Paltskapel in Aken, die model stond voor Sint-Donaas - is het mogelijk om een vrij goed beeld te schetsen van deze monumentale grafelijke

1 Recente algemene schetsen van Brugge in 1127: M. RYCKAERT & J.M. MURRAY, ‘Bruges in 1127’, in: J. RIDER, *Galbert of Bruges, The Murder, Betrayal, and Slaughter of the Glorious Charles, Count of Flanders. Translated and with an Introduction*, New Haven & London, 2013, p. lvii-lxxv; A. BROWN & J. DUMOLYN (ed.), *Medieval Bruges, c. 850-1550*, Cambridge, 2018, p. 55-66. De burcht (*castrum*) van Brugge gaat terug tot de 9de eeuw en kreeg zijn definitieve grootte en ommuring in de 10de (onder Arnulf I) of 11de eeuw (Boudewijn V). Het centrale burchtplein (*curtis castris*, *curtis comitis*) is thans het stadsplein dat de naam ‘Burg’ draagt.

kerk die op het einde van de 12de eeuw gesloopt werd en waarvan geen enkele contemporaine afbeelding bewaard bleef. Het tweede meest vermelde gebouw is het huis van de graaf, dat een twintigtal keren ter sprake komt. Dat is volkomen logisch. Door zijn functie en omvang was de grafelijke woning, samen met de Sint-Donaaskerk, het belangrijkste gebouw van de burcht. Kerk en woning waren trouwens met elkaar verbonden door een op bogen rustende stenen loopbrug (*transitus, qui arcuatus erat et ex lapidibus constructus*)².

De ligging van de Sint-Donaaskerk is heel nauwkeurig gekend. Hetzelfde zou mogen verondersteld worden van de grafelijke woning. Toch is zulks niet het geval: over de ligging van het huis van de graaf in Galberts tijd bestaat in de Brugse historiografie geen eensgezindheid. Dat heeft alles te maken met het bestaan van twee grafelijke woningen binnen de burcht: enerzijds het Steen aan de westzijde van het burchtplein, anderzijds de Love aan de oostzijde. Het Steen was - zo wordt aangenomen - het oudste van de twee en zou op een bepaald ogenblik verlaten zijn ten voordele van de nieuwere en comfortabelere Love. De vraag is: had die overgang al plaats gevonden in 1127, en is het huis van de graaf uit Galbert te vereenzelvigen met de Love, of fungeerde het Steen toen nog als grafelijke woonst? Om op die vraag te antwoorden moet eerst even de geschiedenis van beide gebouwen onder de loep genomen worden, of beter gezegd: wat over die geschiedenis bekend is en wat de diverse Brugse historici hierover in het verleden geschreven hebben. En dat valt best tegen, zeker voor wat de oudste geschiedenis betreft. De beschikbare informatie is beperkt en het in de literatuur geschetste beeld is op zijn minst verward te noemen.

In de 19de eeuw gaan de historici er over het algemeen van uit dat de Love (of een voorganger daarvan) al heel vroeg - wellicht zelfs al van in het begin - als grafelijke woning fungeerde. Het Steen komt

2 GALBERT, §41. De indeling van het dagboek van Galbert van Brugge in genummerde hoofdstukken gaat terug op de tekstuitgave van 1856 in de *Monumenta Germaniae Historica* door Rudolf KÖPKE, en is sindsdien gebruikt in zowat alle recentere uitgaven en vertalingen (RIDER, *Galbert of Bruges, The Murder...*, p. li).

nauwelijks of niet ter sprake. We geven hier een korte bloemlezing.

In 1849 verschijnt postuum de *Kronyk der stad Brugge* van Bernard Jozef Gailliard, die nog voor een deel schatplichtig is aan de kroniekschrijvers uit de eeuwen daarvoor³. Volgens hem bestond er in de 4de eeuw al een burcht in Brugge. In de 9de eeuw was die evenwel geheel vervallen en werd hij door Boudewijn I heropgebouwd. Als gebouwen die zich toen binnen de burcht bevonden vermeldt Gailliard onder andere: “Ten oosten, het kasteel den *Love* en eenige gebouwen die later de woonplaats der graven wierden. (...) En ten westen, de Gevangenis, *het Steen*, en het kasteel Oudenburg, hetwelk de woonplaats der eerste graven van Vlaanderen was”⁴. Opvallend is dat hij het Steen en de oudste grafelijke woning als twee afzonderlijke, weliswaar bij elkaar aansluitende gebouwen ziet. Hij vermeldt niet wanneer de Love grafelijke woonst werd.

De *Histoire constitutionnelle et administrative de la ville de Bruges* van Leopold Warnkoenig en Albert Gheldolf (1849)⁵ ziet eveneens Boudewijn I als de bouwer van de Brugse burcht. In die burcht stonden van in den beginne de Sint-Donaaskerk, de Sint-Basiliuskapel (als grafelijke kapel), het huis van de gouwschepenen (les échevins du district ou *pagus*), de gevangenis bekend onder de naam *Steen*, de huizen van de kanunniken en ten slotte, aan de oostzijde, “la demeure du comte et le donjon, auquel s’appliquait

3 B.-J. GAILLIARD, *Kronyk of tydrekenkundige beschryving der stad Brugge sedert derzelver oorsprong tot op heden*, Brugge, 1849. Bernard Jozef Gailliard (1771-1848) was amateur-historicus. Zijn *Kronyk* verscheen een jaar na zijn overlijden door de zorgen van zijn zoon Jan Jacob Gailliard, die het werk aanvulde “met aenbelangen-de aenteekeningen”.

4 GAILLIARD, *Kronyk*, p. 15.

5 Leopold August WARNKOENIG (1794-1866) was een Duits jurist en hoogleraar die gedurende een belangrijk deel van zijn academische loopbaan aan diverse Belgische universiteiten doceerde. Hij schreef een geschiedenis van Brugge tot 1305 die in 1836 verscheen als onderdeel van zijn *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahr 1305* (Tübingen, 1835-1842). De Belgische jurist en politicus Albert Eugène Gheldolf (1806-1868) gaf er een herwerkte en aangevulde Franse vertaling van uit: L.-A. WARNKOENIG & A.-E. GHELDOLF, *Histoire constitutionnelle et administrative de la ville de Bruges jusqu’à l’année 1305*, Brussel, z.d. [1849]. Op de kaft en de titelpagina is de naam van de vertaler verkeerdelijk “Gheldorf” gespeld.

spécialement le nom de bourg (“*domumque et turrem quae burgus dicitur*”)⁶. In de originele Duitse tekst van Warnkoenig wordt ook nog het Ghiselhuus vernoemd als alternatieve naam voor het Steen: “das Gefängniss (*het Gyselhuus*), nachher das Grafen Stein (*petra Comititis*) genannt”⁷. Aangezien dit niet correct is, heeft Gheldolf dit in zijn vertaling niet overgenomen. In 1127, ten tijde van de moord op Karel de Goede, is de burcht volgens beide historici nog niet wezenlijk veranderd: “L’établissement de Baudouin 1er subsiste encore dans son entier”, met inbegrip van het huis van de graaf dat blijkens de beschrijving in het dagboek van Galbert van Brugge voorzien is van “un étage supérieur, une tour qui la domine, et des galeries ou portiques, *lobia*”⁸. In de Duitse versie wordt niet vermeld aan welke zijde van de burcht de grafelijke woning uit de tijd van Boudewijn I (én van Galbert) zich bevond. Albert Gheldolf stelt wél expliciet dat het aan de oostzijde was. Waarop hij zich baseert zegt hij er niet bij. Voor hem is dit blijkbaar een evidentie die geen verdere uitleg behoeft.

In zijn bekende gids *Bruges et ses environs* schrijft James Weale dat het toenmalige justitiepaleis⁹ aan de oostzijde van de Burg “était primitivement le palais des comtes de Flandre”. Over de oorsprong en de geschiedenis van dit “grafelijk paleis” verschaft hij geen informatie. Wel voegt hij eraan toe dat de Vlaamse graven vanuit hun paleis toegang hadden tot de Heilig-Bloedkapel (“en traversant l’Hôtel de Ville”!). Tevens beschikten zij over een toegang tot de Sint-Donaaskathedraal (sic), via een doorgang over de Oostpoort van de burcht die verbinding gaf met de tribune op de eerste verdieping van het koor van de kerk¹⁰. De zeer kritisch ingestelde Weale, die altijd klaar stond om anderen op hun fouten te

6 WARNKOENIG & GHELDOLF, p. 30-31.

7 L.A. WARNKOENIG, *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahr 1305. Zweiten Bandes erste Abtheilung*, Tübingen, 1836, p. 112. De betreffende passage wordt ook door Octave Delepierre in voetnoot (in het Duits) geciteerd in: *Album Pittoresque de Bruges ou collection des plus belles vues et des principaux monuments de cette ville, dessinés par A. Tessaro, lithographiés par R. Borremans, et accompagnés d’un texte historique par Octave DELEPIERRE*, Brugge, 1837, p. 50-51.

8 WARNKOENIG & GHELDOLF, p. 36.

9 Tegenwoordig Administratief Centrum ‘Brugse Vrije’.

10 W.H. J. WEALE, *Bruges et ses environs. Description des monuments, objets d’art et antiquités précédée d’une notice historique*, tweede uitgave, Brugge/Brussel, 1864, p. 26.

wijzen, bezondigt zich hier aan meer dan één anachronisme, maar dit terzijde. Ook voor James Weale, die het Steen niet eens vermeldt, heeft de grafelijke woning dus blijkbaar altijd aan de oostzijde van het burchtplein gestaan.

Dit is ook de mening van Karel Verschelde in zijn studie over de straat- en huisnamen in Brugge: de Love is “le palais primitif bâti par Baudouin Bras-de-Fer” en is ook nog de woning van Karel de Goede in 1127. De Love zal trouwens grafelijke woonst blijven tot 1429, wanneer Filips de Goede zijn residentie overbrengt naar het Prinsenhof. Verschelde wijst er nog op dat “enkele kroniekschrijvers” het Steen beschouwen als oudste grafelijke residentie, met (een voorloper van) de Sint-Basiliuskapel als grafelijke kapel. Maar dat klopt niet, zegt hij. Op grond van bouwkundige kenmerken (Verschelde was architect) besluit hij dat de Sint-Basiliuskapel niet verder opklimt dan het midden van de 12de eeuw. Bovendien was het Steen, dat als gevangenis dienst deed, eigendom van de kanunniken van Sint-Donaas, “ce qui exclut nécessairement l'idée de son habitation par nos comtes”¹¹. Deze laatste stelling slaat nergens op. Hier is Verschelde in de war gebracht door het feit dat de grond waarop het Steen stond (en ook het Sint-Donaascomplex en de Sint-Basiliuskapel) tot het rechtsgebied van de heerlijkheid van Sint-Donaas - het zogenaamde Kanunnikse - behoorde. Het was één van die enclaves binnen de stad die tot het einde van het Ancien Régime buiten het bevoegdheidsgebied van de Brugse schepenen gebleven zijn¹². Maar de kanunniken zijn nooit eigenaars van het gebouw geweest. Dit bleef grafelijk eigendom tot het einde van de 13de eeuw, toen de stad een deel ervan in gebruik nam als stedelijke gevangenis¹³.

Adolf Duclos wijdt in 1880 in het tijdschrift *Rond den Heerd* een heel artikel aan de Love, het “kasteel des Graven van Vlaanderen,

- 11 Ch. VERSCHELDE, *Étude sur les noms des rues & des maisons de la ville de Bruges*, Brugge, 1876, p. 41-44.
- 12 J. DE SMET, ‘De Evolutie van het Brugse Stadsgebied’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 10 (1963), p. 95-97 en buitentekstplan; M. RYCKAERT, *Historische stedenatlas van België: Brugge*, Brussel, 1991, p. 82-83.
- 13 B. BEERNAERT, ‘Het Steen. Een benadering van de vroegere Brugse gevangenis’, in: *Van middeleeuwen tot heden. Bladeren door Brugse kunst en geschiedenis*, Brugge, 1983, p. 20-28; RYCKAERT, *Historische stedenatlas*, p. 169-170.

te Brugge”¹⁴. Daarin stelt hij onomwonden: “De *loove* was een van de oorspronkelijke gebouwen van den burg die Boudewijn de IJzeren hier gemaakt heeft”. Hij wijst erop dat de naam “Love” al bij Galbert voorkomt, en ook in de 15de eeuw nog gebruikt wordt. Hij weet op gezag van diezelfde Galbert ook te melden dat de Love in het begin van de 12de eeuw door brand vernield was, en nadien door de zorgen van Fromold de jongere heropgebouwd was, “veel beter en schooner als zij ooit geweest was”. Dit berust echter op een verkeerde lezing van een passage bij Galbert (§19): in werkelijkheid was het Fromolds huis dat afbrandde en nadien op kosten van de graaf heropgebouwd werd¹⁵.

In 1891 bezorgt Henri Pirenne een geannoteerde tekstuitgave van het dagboek van Galbert van Brugge¹⁶. In zijn commentaar spreekt hij zich niet duidelijk uit over de ligging van de grafelijke woning, zelfs niet in de lange voetnoot op p. 49-50 waarin hij “quelques renseignements topographiques sur le bourg de Bruges” geeft. Maar het plannetje van Brugge dat hij in zijn boek opneemt, is wel duidelijk: de *domus comitis* is aan de oostzijde van de burcht getekend. De hele zuidwesthoek is daarentegen leeg gelaten. Van het Steen valt er geen spoor te bekennen.

Uit deze enkele voorbeelden valt op te maken dat er in de 19de-eeuwse Brugse historiografie een algemene consensus bestaat over de situering van de grafelijke woning in Galberts tijd: aan de oostzijde van het burchtplein. Volgens de meeste auteurs heeft die woning altijd op dezelfde plaats gestaan, ging die terug tot de tijd van Boudewijn I en werd ze aangeduid met de naam ‘Love’. Deze overtuiging zal ook gedurende het grootste deel van de 20ste eeuw nog blijven voortleven. Al komt het Steen vanaf nu ook weer in

14 A. DUCLOS, ‘De Loove’, in: *Rond den Heerd*, 15 (1879-1880), p. 67-69 en 89-91.

15 Deze foutieve informatie wordt overgenomen in: J.A. VAN HOUTTE, *De geschiedenis van Brugge*, Tielt/Bussum, 1982, p. 41.

16 H. PIRENNE (ed.), *Histoire du meurtre de Charles le Bon comte de Flandre (1127-1128) par Galbert de Bruges, suivie de poésies latines contemporaines, publiés d’après les manuscrits, avec une introduction et des notes*, Parijs, 1891 (Collection de textes pour servir à l’étude et à l’enseignement de l’histoire).

beeld als oudste grafelijke woning, maar dan wel vóór de tijd van Galbert.

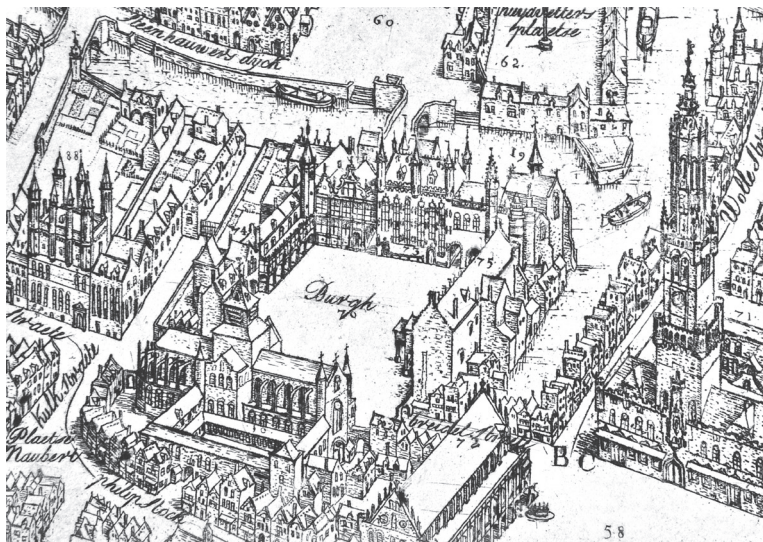
Dat is te danken aan Adolf Duclos, die in zijn *Bruges, Histoire et Souvenirs* (1910) een ander geluid laat horen dan dertig jaar eerder in zijn bijdrage in *Rond den Heerd*. In zijn standaardwerk over de geschiedenis van Brugge schrijft de geleerde kanunnik namelijk dat het Steen de eerste stenen grafelijke woning zou geweest zijn, gebouwd door Boudewijn I. Hij bedenkt zelfs twee opeenvolgende Stenen. Het eerste bevond zich in de zuidwesthoek van de burcht, waar het vóór 1147 de plaats moest ruimen voor de bouw van de Sint-Basiliuskapel. Toen werd ten noorden van de Sint-Basiliuskapel een tweede Steen gebouwd. Dat gebouw is vrij goed bekend, want het bleef (in verbouwde vorm en met de functie van

gevangenis) tot in de 18de eeuw bestaan. Of dat tweede Steen ook nog als grafelijke woonst heeft gefungeerd, weet Duclos niet zeker. Hij veronderstelt immers dat de Love al onder Robrecht de Fries (graaf van Vlaanderen van 1071 tot 1093) als nieuwe grafelijke woonst aan de oostzijde van de burcht werd gebouwd. Het Steen - eerst nog het oude, daarna ook het nieuwe - zou vanaf graaf Robrecht dan ook enkel nog gediend hebben tot woning van de burggraaf. De oudste vermelding van een *lapidea domus comitis* in 1088 zou volgens Duclos wel eens niet meer op het Steen kunnen slaan, maar op de Love¹⁷.

Duclos wijkt hier dus deels af van de 19de-eeuwse visie, gezien de rol die hij het Steen toebedeelt. Al blijft ook hij ervan overtuigd dat onder Karel de Goede de Love - en dus niet het Steen - als grafelijke woning dienst deed. Net zo min als zijn 19de-eeuwse voorgangers kan hij zijn betoog evenwel met eigentijdse archiefbronnen staven. De bronnen waarnaar hij verwijst zijn van recentere datum en bewijzen niets in verband met het ontstaan en de vroegste geschiedenis van beide gebouwen. Wellicht daarom houdt hij een slag om de arm en formuleert hij veel in de voorwaardelijke wijs. Hoewel hij dus eigenlijk alleen maar veronderstellingen naar voor brengt, heeft wat hij schrijft een grote invloed op de auteurs na hem. Zijn boek *Bruges* geldt immers zeer lange tijd, en niet ten onrechte, als hét referentiewerk voor de geschiedenis van de stad.

Zo meent Jan Dhondt - met de nodige omzichtigheid, wegens het gemis aan directe bewijzen - in zijn opmerkelijke artikel over de vroege topografie van Brugge dat het Steen de stenen burcht is die Arnulf I in het midden van de 10de eeuw bouwt ter vervanging van een 9de-eeuwse houten burcht. Merkwaardig genoeg blijft de Love in Dhondts tekst geheel onvermeld, en zegt hij dus niet wanneer het Steen als grafelijke woning verruild wordt voor de Love. Maar het bijgevoegde plannetje, getiteld “het «castrum» te Brugge omstreeks 1127”, is ondubbelzinnig: in 1127 staat het “huis

17 A. DUCLOS, *Bruges, Histoire et Souvenirs*, Brugge, 1910, p. 442-443.

De Burg vanuit het noorden gezien, zoals afgebeeld op het gegraveerde stadsplan van Marcus Gerards (1562). Aan de westzijde van het plein (rechts in beeld, met het nummer 75) is het Steen goed te zien. De Love aan de oostzijde is deels verscholen achter de toren van de Sint-Donaaskerk. Het gebouw met torentje en galerij naast de Love is het Landhuis van het Brugse Vrije. De Love zelf was toen sinds kort ook eigendom geworden van het Brugse Vrije. (Verzameling auteur).

van de graaf” aan de oostzijde van de burch, dus op de plaats van de Love¹⁸.

Ook de in meerdere opzichten vernieuwende bijdrage van Adriaan Verhulst uit 1960 houdt het voor wat de grafelijke woningen betreft bij de traditionele visie, weliswaar eveneens met de nodige omzichtigheid. Het Steen is “misschien” het oudste ste-

18 J. DHONDT, ‘De vroege topografie van Brugge’, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, nieuwe reeks, 11 (1957), p. 15, 30 en plannetje p. 7. Kopieën van het plannetje van Dhondt worden in diverse latere publicaties overgenomen, waaronder de Engelse Galbertvertaling door J.B. Ross (cfr. *infra*, n.21) en A. VERHULST, ‘Die gräfliche Burgenverfassung in Flandern im Hochmittelalter’, in: *Vorträge und Forschungen des Konstanzer Arbeitskreises für mittelalterliche Geschichte. Die Burgen im Deutschen Sprachraum. Ihre rechts- und verfassungsgeschichtliche Bedeutung*, Sigmaringen, 1976, p. 277, met de volgende legenda: in de zuidoosthoek van de burch de “gräfliche Residenz” en in de zuidwesthoek “das «Steen» (ältester Teil der Burg)”.

nen gebouw binnen de burcht en is in 1127 “wellicht” al verlaten voor de grafelijke woning aan de andere kant van het burchtplein, die *Love* genoemd wordt. Opvallend is dat hiervoor in voetnoot nog uitdrukkelijk naar Duclos verwezen wordt. Volgens Verhulst mag aangenomen worden (“on peut raisonnablement supposer”) dat de *Love* in de 11de eeuw gebouwd is, mogelijk onder graaf Boudewijn V, die immers belangrijke werken aan de burcht liet uitvoeren. Interessant is voorts dat hij wijst op een mogelijke parallel met de situatie in Gent, waar in de 11de eeuw een tweede grafelijk woonhuis gebouwd is naast de oude stenen *domus et turris*. Die tweede, allicht comfortabeler woning, was uit hout opgetrokken¹⁹.

Ruim twee decennia later klinkt bij Jan Arthur Van Houtte in zijn *Geschiedenis van Brugge* nog steeds eenzelfde geluid: de woning van de eerste graven was naar alle waarschijnlijkheid het Steen, maar de grafelijke woning die bij Galbert voorkomt is de *Love*²⁰. Hetzelfde geldt voor enkele uitgaven van het dagboek van Galbert. Het plannetje in de eerste Engelse vertaling door James Bruce Ross (uitgave 1967) situeert de *Count's house* aan de oostzijde van de burcht²¹. In zijn bijdrage over de vroeg-12de-eeuwse topografie van Brugge in de Nederlandse (en Franse) Mercatorfondsvertaling van Galbert (1978), schrijft Luc Devliegheer: “Het belangrijkste gebouw in de burcht was het aan de oostkant gelegen woonhuis van de graaf (*domus comitis*)”²². De recentste wetenschappelijke uitgave van Galberts originele Latijnse tekst, door Jeff Rider (1994) bevat een plannetje van de burcht, waarop de *domus, aula, camera comitis* eveneens aan de oostzijde van de burcht gesitueerd is. Ook het Steen (omschreven als *vetus castellum lapideum*) is aangeduid,

19 A. VERHULST, ‘Les origines et l’histoire ancienne de la ville de Bruges (IXe-XIIe siècle)’, in: *Le Moyen Age*, 66 (1960), p. 40-44 (met plannetje op p. 42).

20 VAN HOUTTE, *De geschiedenis van Brugge*, p. 41.

21 J.B. ROSS, *The murder of Charles the Good count of Flanders by Galbert of Bruges, translated with an introduction and notes*, tweede, herziene uitgave, New York/Evanston/London, 1967, p. xvi.

22 L. DEVLIEGHER, ‘Galbert en de topografie van Brugge’, in: *Galbert van Brugge, De moord op Karel de Goede. Dagboek van de gebeurtenissen in de jaren 1127-1128*, Antwerpen, 1978, p. 259. Deze tekst verscheen eerder als: ‘Met Galbertus in Brugge (1127-1128)’, in: [Tentoonstellingscatalogus] *Karel de Goede 1127-1977*, Brugge, 1977, deel 1, p. 40-55. In een latere versie van dit artikel zou Devliegheer die visie verlaten.

maar met een nummer tussen rechte haken, hetgeen betekent dat het gebouw niet bij Galbert vermeld wordt²³.

Dat zelfs in 1994 een gedegen academicus als Jeff Rider blijft vasthouden aan een situering van de grafelijke woning in 1127 aan de oostzijde van de burcht, toont de hardnekkigheid aan waarmee de traditionele visie terzake nog vrijwel de hele 20ste eeuw lang standgehouden heeft. Nochtans is in 1991 een artikel gepubliceerd dat ertoe geleid heeft dat die traditionele visie in de jongste literatuur niet langer gevolgd wordt. In dat jaar verscheen het boek *De Brugse Burg*, waarin de resultaten werden gepresenteerd van de opgravingen die in 1987-1989 aan de noordoostzijde van de Burg plaatsvonden bij de bouw van een nieuw hotel²⁴. Eén van de bijdragen in het boek is van de hand van Georges Declercq en behandelt op grondige wijze de oorsprong en vroegste ontwikkeling van de burcht vanuit het standpunt van de historicus²⁵. Ook de periode 1127-1128 en de informatie die bij Galbert te vinden is komen aan bod. In verband met de grafelijke woning schrijft Declercq: “Uit de tekst van Galbert van Brugge kan trouwens afgeleid worden dat de grafelijke woning waarover hij het heeft, zich niet in het oostelijk, maar wel in het westelijk deel van de burcht - dus op de plaats van het Steen - moet bevonden hebben”²⁶. Hij somt een aantal argumenten op ten voordele van deze stelling, en verwijst hiervoor tevens naar een artikel van Nikolaas Huyghebaert. Want

23 J. RIDER (ed.), *Galbertus notarius Brugensis. De multro, traditione, et occisione gloriosi Karoli comitis Flandriarum*, Turnhout, 1994 (Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis, CXXXI), p. 179. Het is niet duidelijk waarop Rider zich steunt: hij volgt kennelijk gewoon de traditionele consensus die hem goed bekend is dankzij zijn vertrouwdheid met de Brugse historiografie. Het plannetje is, hoewel dit niet vermeld wordt, een bewerking van het plan van de 12de-eeuwse burcht bij een bijdrage van Georges Declercq uit 1991, zoals deze laatste terecht opmerkt bij zijn uitvoerige bespreking van Riders publicatie (G. DECLERCQ, ‘Galbert van Brugge en de verraderlijke moord op Karel de Goede. Beschouwingen over tekst en auteur naar aanleiding van een nieuwe uitgave’, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, nieuwe reeks, 49 (1995), p. 73, n.9). Maar de identificatie van de gebouwen is niet van Declercqs plannetje overgenomen en is geheel voor rekening van Rider.

24 H. DE WITTE (red.), *De Brugse Burg. Van grafelijke versterking tot moderne stadskern*, Brugge, 1991 (met bijdragen van veertien auteurs).

25 G. DECLERCQ, ‘Oorsprong en vroegste ontwikkeling van de burcht van Brugge (9de-12de eeuw)’, in: H. DE WITTE (red.), *De Brugse Burg*, p. 15-45.

26 DECLERCQ, ‘Oorsprong en vroegste ontwikkeling van de burcht’, p. 18.

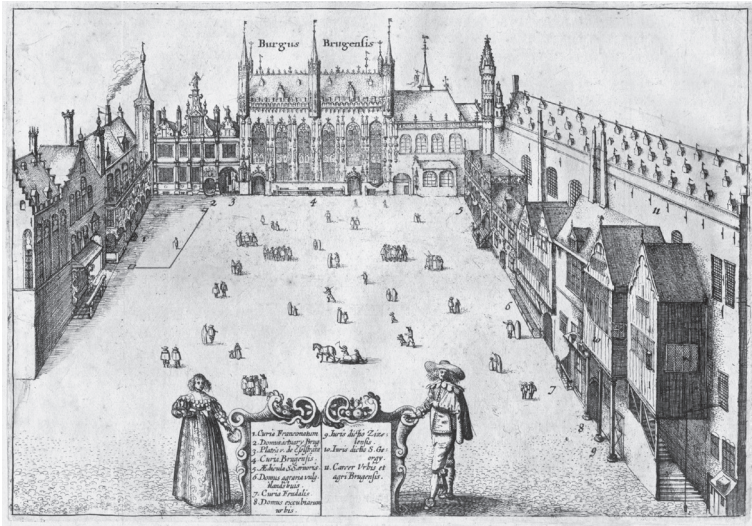
inderdaad: al in 1963 heeft deze laatste in zijn spraakmakende artikel over het Heilig Bloed beknopt maar helder geargumenteed waarom de grafelijke woning uit Galberts dagboek aan de westzijde van de burcht moet gesitueerd worden²⁷. Alleen is dit deel van zijn betoog nooit opgepikt door de wetenschappelijke gemeenschap en hebben de weinige auteurs die er wel melding van maakten zijn standpunt niet gevolgd²⁸. Pas na de herneming van de argumentatie door Georges Declercq is deze zienswijze wel verspreid geraakt. Welke zijn nu die argumenten ten gunste van een situering aan de westkant van de burcht?

Om te beginnen levert een onbevooroordeelde lectuur van Galberts tekst geen enkel bewijs, zelfs geen aanwijzing op voor een ligging van de grafelijke woonst aan de oostzijde van de burcht, wat sommige vroegere auteurs hierover ook mogen beweerd hebben. Nochtans wordt het gebouw veelvuldig vermeld, en wel onder diverse benamingen, allicht al naargelang een deel of het geheel bedoeld wordt: *domus comitis*, *aula*, *regalis aula*, *camera*, *camera comitis*. Uit de vele passages waarin het voorkomt kunnen we ons wel enig idee vormen van hoe het er uitzag²⁹. Voor de lezer rijst het beeld op van een imposant stenen bouwwerk met een toren. Eronder bevonden zich voorraadkelders, kerkers en ruimten met gerechtsvoorwerpen. De ingang (of ingangen?) van het eigenlijke huis was (of waren) vanop het burchtplein via trappen bereikbaar. Er waren minstens twee verdiepingen. Behalve diverse grafelijke vertrekken trof men er ook de grafelijke schatkamer aan, die met ijzeren deuren was beveiligd. Aan de buitenzijde bevonden zich op zijn minst twee galerijen, waaronder een grote op de beneden-

27 N. HUYGHEBAERT, 'Iperius et la translation de la relique du Saint-Sang à Bruges', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 100 (1963), p. 162-163.

28 Jan A. VAN HOUTTE schrijft letterlijk, maar zonder verdere argumentatie: "Huyghebaert (...) neemt zelfs aan dat Karel de Goede nog het Steen bewoonde, en niet de Love. Wij voelen meer voor de traditionele opvatting: o.i. zijn de teksten van Galbert, waar hij naar verwijst, voor een andere interpretatie vatbaar." (VAN HOUTTE, *De geschiedenis van Brugge*, p. 560, n.55).

29 Zie bijv. de beschrijving in de inleiding tot de Galbertvertaling die bij het Davidsfonds verscheen: L. DEVLIEGHER, 'Brugge in het dagboek van Galbert', in: R. VAN CAENEGEM, A. DEMYTTENAERE & L. DEVLIEGHER, *De moord op Karel de Goede*, Leuven, 1999, p. 99. In deze bijdrage schaart de auteur zich achter het nieuwe standpunt dat het Steen in 1127 nog als grafelijke woning fungeerde.

De Burg in de eerste helft van de 17de eeuw. Links de Love en (met rokende schoorsteen) het Landhuis van het Brugse Vrije. Helemaal rechts het Steen, dat als gevangenis dienst doet. Tegen het Steen staan verschillende, meestal houten gebouwen die de voorgevel grotendeels aan het gezicht onttrekken. Gravure uit A. Sanderus, *Flandria Illustrata*, Keulen 1641 (verzameling auteur).

verdieping (*lobium comitis major*) en één die, over de burchtmuur heen, uitzicht gaf op de Markt. Hoe die - mogelijk houten - galerijen er precies uitzagen is niet duidelijk. Mogelijk verbonden zij langs buiten om diverse delen van het gebouw, dat door verbouwingen en uitbreidingen in de loop van de tijd wellicht een vrij complexe structuur had verkregen. Die galerijen worden in Galberts tekst *lobium* genoemd, maar dat is een algemene term, die - in tegenstelling tot wat velen kennelijk vroeger dachten - op geen enkele wijze naar een gebouw met de naam "Love" verwijst. Ook het huis van de proost was trouwens van een *lobium* voorzien³⁰, en uit latere bronnen blijkt dat het Ghiselhuus er ook één had³¹. Overigens is de benaming "Love" voor het gebouw aan de oostzijde van de burcht (die eveneens afgeleid is van een aldaar bestaande galerij) van aanzienlijk latere datum dan 1127³².

Een tweede argument betreft de hoger reeds vermelde stenen loopbrug of gaanderij (*transitus, qui arcuatus erat. . .*) die de grafelijke woning over de straat met de Sint-Donaaskerk verbond³³. Het bestaan van die loopbrug, waaraan niet getwijfeld moet worden, is enkel uit Galbert bekend. Tot nog toe is er ook geen enkel archeologisch spoor van teruggevonden. Ze verdween vrijwel zeker op het einde van de 12de eeuw, toen ook de Karolingische Sint-Donaaskerk gesloopt werd. Voor de 19de-eeuwse (en ook nog veel 20ste-eeuwse) historici was het duidelijk: die verbindingsgang sloot enerzijds aan op de eerste verdieping van de Love, en ander-

30 DECLERCQ, 'Oorsprong en vroegste ontwikkeling van de burcht', p. 18.

31 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges, Inventaire des chartes, Introduction*, Brugge, 1878, p. 474.

32 Het is niet bekend wanneer het gebouw voor het eerst onder die naam in de bronnen verschijnt. De geschiedenis van de Love moet immers nog geschreven worden, hetgeen een uitgebreid archiefonderzoek zou vergen. Het valt wel op dat de vermeldingen van de Love in de *Inventaire des chartes* van Gilliodts ten vroegste uit de 14de eeuw dateren (L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges, Inventaire des chartes, Table analytique par Edw. GAILLIARD*, Brugge, 1883-1885, p. 258-259). Warnkoenig gewaagt van enkele oorkonden uit de 13de eeuw waarin de term "*Lova Comitissae*" voorkomt (L.A. WARNKOENIG, *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahr 1305. Zweiten Bandes erste Abtheilung*, Tübingen, 1836, p. 109).

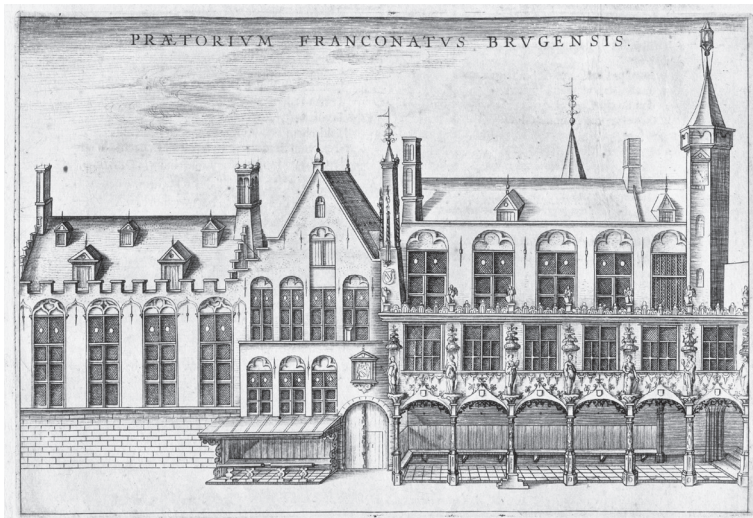
33 Over het vermoedelijke uitzicht van deze gaanderij: L. DEVLIEGHER, 'Transitus arcuatus', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 116 (1979), p. 272-273. Het benedengedeelte bestond uit stenen pijlers en rondbogen met een stenen gewelf. De eigenlijke gaanderij erboven was waarschijnlijk enkel met een houten dak overdekt.

zijds op de tribune boven de kooromgang van de kerk. Het was een korte, rechte verbinding boven het stukje straat dat naar de Oostpoort van de burcht leidde. Tot het midden van de 20ste eeuw ging men er immers nog van uit dat het koor van de Karolingische kerk in oostelijke richting ongeveer even ver kwam als het koor van de latere romaanse en gotische Sint-Donaas, en dus tot naast de Love reikte³⁴. Sinds de opgravingen van 1955 de ligging en het exacte grondplan van de Karolingische centraalbouwkerk aan het licht brachten, weten we dat het toenmalige koor niet zo ver oostelijk reikte. De kerk had slechts een klein, rechthoekig koortje. Een loopbrug vanuit de Love had dus over een iets langere afstand op dat koortje, of eerder nog op de zestienzijdige buitenmuur van de centraalbouw moeten aansluiten. Dit is niet onmogelijk, maar lijkt toch minder waarschijnlijk. Vooral ook zou een dergelijke aansluiting afwijken van de toestand bij andere centraalbouwkerken - met name de Paltskapel in Aken, waarvan Sint-Donaas een kleinere kopie was - waar dergelijke passages doorgaans aansloten op de westbouw³⁵. Dit pleit voor een loopbrug die de kerk niet met de Love, maar met het Steen verbond³⁶. Overigens is een verbinding met het Steen ook logischer, als men aanneemt - wat tegenwoordig vrijwel algemeen het geval is - dat het Steen de oudste grafelijke woning was. In de tijd van Galbert was die loopbrug niet nieuw: de bouw ervan was wellicht gelijktijdig met die van het Steen zelf, en misschien zelfs met de bouw van de kerk, in de (niet te bewijzen, maar niet onaannemelijke) veronderstelling dat ook het Steen onder graaf Arnulf I tot stand kwam. Kerk, Steen en de verbinding tussen beide zouden dan onderdeel van één bouwconcept zijn. Zo'n verbinding moet wel een vrij grote lengte gehad hebben. Luc Devliegheer schrijft hierover: "Indien deze gaanderij rechtstreeks naar de (westbouw van de) kerk leidde, zou deze een lengte van meer dan 30m hebben gehad. Het is echter ook moge-

34 Zie bijv.: A. DUCLOS, *De geschiedenis van den zaligen Karel den Goede, graaf van Vlaanderen, martelaar*, Brugge, 1884, p. 167-168. Over het uitzicht van het romaanse koor: L. DEVLIEGHER, 'Het koor van de romaanse Sint-Donaaskerk te Brugge', in: *Bulletin van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen*, 14 (1963), p. 309-325 (herdrukt in: *Sint-Donaas en de voormalige Brugse kathedraal*, Brugge, 1978, p. 32-45).

35 HUYGHEBAERT, 'Iperius et la translation de la relique du Saint-Sang', p. 163; DECLERCQ, 'Oorsprong en vroegste ontwikkeling van de burcht', p. 18, met verwijzing naar publicaties van G. STREICH en A. VERBEEK.

36 Zie ook: RYCKAERT, *Historische stedenatlas*, p. 57.

Praetorium Franconatus Brugensis: het Landhuis van het Brugse Vrije aan de oostzijde van de Burg in de eerste helft van de 17de eeuw. Links de Love, die in 1555 door het Brugse Vrije aangekocht werd en bij het Landhuis gevoegd. Rechts: het deel van het Landhuis dat in 1434-1440 opgetrokken werd, met ervoor de galerij die in 1528-1532 werd toegevoegd. Dit alles verdween in 1722 voor de bouw van het nieuwe Landhuis (nu Administratief Centrum 'Brugse Vrije'). Gravure uit A. Sanderus, *Flandria Illustrata*, Keulen 1641 (verzameling auteur).

lijk dat de gaanderij vanaf de grafelijke woning over de straat naar het huis van de proost liep en verder langs de zuidgevel ervan naar de kerk leidde³⁷. Nikolaas Huyghebaert wees er eerder al op dat uit een paar passages bij Galbert opgemaakt kan worden dat het huis van de graaf en dat van de proost in elkaars buurt stonden³⁸. Het huis van de proost sloot aan bij de westbouw van Sint-Donaas³⁹.

Een derde argument wordt geleverd door de Sint-Basiliuskapel, nu beter bekend als de Heilig-Bloedbasiliek. Deze kapel werd tussen 1134 en 1157 gebouwd in opdracht van graaf Diederik van de Elzas en gravin Sybilla. Het was van bij het begin een dubbelkapel met twee niveaus, waarbij de bovenkapel enkel toegankelijk was vanuit het naastgelegen Steen. De kapel was dus duidelijk bedoeld als private kapel voor de graaf en zijn familie, die er vanuit zijn woonvertrekken rechtstreeks toegang toe had. Dat betekent dat de graaf voor het bijwonen van de mis niet langer gebruik maakte van de Sint-Donaaskerk. Zo'n private paleiskapel was geen uniek Brugs fenomeen: ook elders in Vlaanderen, alsook in Frankrijk en Duitsland verzezen in de 11de en 12de eeuw op vele plaatsen dergelijke meer besloten paleiskapellen. In het kader van ons betoog is vooral de volgende vaststelling van belang: de bouw van een nieuwe grafelijke kapel bij het Steen tussen 1134 en 1157 betekent dat ook in de decennia ná 1127 het Steen nog als grafelijke woonst dienst deed⁴⁰. *A fortiori* moet dit dus ook in 1127 zo geweest zijn.

Tenslotte is er nog een tekstpassage bij Galbert zelf. Want inderdaad: Galberts tekst bevat, zoals gezegd, nergens een aanwijzing dat de grafelijke woning in die tijd op de plaats van de Love zou gestaan hebben. Maar een argument voor een situering aan de westkant van de burcht, dus op de plaats van het Steen, is er wél in te vinden. De tekst in kwestie heeft betrekking op een gebeurtenis die zich afspeelt op 9 maart 1127, een week na de moord op Karel de Goede. De moordenaars van de graaf en hun aanhang hadden zich in de burcht verschanst, waar zij door de weldenkende

37 DEVLIEGHER, 'Brugge in het dagboek van Galbert', p. 99.

38 HUYGHEBAERT, 'Iperius et la translation de la relique du Saint-Sang', p. 163, n.59.

39 DECLERCQ, 'Oorsprong en vroegste ontwikkeling van de burcht', p. 16.

40 HUYGHEBAERT, 'Iperius et la translation de la relique du Saint-Sang', p. 162-164; DECLERCQ, 'Oorsprong en vroegste ontwikkeling van de burcht', p. 19.

Bruggelingen en anderen die de overleden graaf trouw gebleven waren, belegerd werden. Eén van de belegerden, een dienaar van Borsiard die Fromold heette⁴¹, probeerde de burcht te ontvluchten, maar werd gesnapt. Hij werd, zo schrijft Galbert, “naar het midden van de markt geleid. Terwijl iedereen toekeek werd hij opgehangen met een stok doorheen zijn knieholten en benen gepriemd, met zijn hoofd omlaag zodat zijn schaamdelen naar de burcht gekeerd waren ter ontluistering en tot smaad van de belegerde verraders die op de grafelijke galerij en op de trans stonden (*stabant ad lobium comitis et ad propugnacula*), waar ze goed zagen dat men dit deed om hen in hun eer te krenken”⁴². Volgens de traditionele visie was de genoemde galerij een onderdeel van de Love, aan de oostkant van het burchtplein. Van daaruit zou men dus goed kunnen zien wat er op de Markt gebeurde. Bij de meeste auteurs schijnt de vraag nooit te zijn opgekomen of dit wel mogelijk was. Kanunnik Duclos, die er evenmin aan twijfelde dat het om een galerij van de Love ging, had er wel enige moeite mee. In zijn bijdrage in *Rond den Heerd* heeft hij drie bladzijden nodig om aannemelijk te maken dat men vanop de Love, over het burchtplein en de tegenoverliggende westelijke burchtmuur heen, de Markt kon zien. Hij situeert de galerij zo hoog mogelijk aan het gebouw, net onder het dak, en veronderstelt ook nog dat Fromold in zijn onterende positie was vastgemaakt op een galg van zes à zeven meter hoog, want alleen dan kon hij volgens de berekeningen van Duclos zichtbaar zijn voor de toeschouwers op de galerij van de Love⁴³. Dit alles klinkt behoorlijk geforceerd. Wat Duclos bovendien geheel uit het oog verliest, is dat aan de west- en noordzijde van de burcht gebouwen stonden, en niet van de minste - het Steen, het huis van de proost, de Sint-Donaaskerk met de forse westbouw - die een eventueel uitzicht vanuit de Love in de richting van de Markt vrijwel volledig belemmerden. Kortom: de grafelijke galerij van waarop de belegerden de lotgevallen van de onfortuinlijke Fromold gadesloegen, kan zich onmogelijk aan de

41 Niet te verwarren met de eerder genoemde Fromold de jongere.

42 GALBERT, §29. De geciteerde vertaling is die van Bert Demyttenaere in: VAN CAENESEM, DEMYTTENAERE & DEVLIEGHER, *De moord op Karel de Goede*, p. 155.

43 DUCLOS, ‘De Loove’, p. 89-91.

Love bevonden hebben. Wanneer men nu diezelfde galerij aan het Steen plaatst, zijn alle problemen in één klap opgelost. Het Steen was hoger dan de burchtmuur, en een galerij aan de westkant, ter hoogte van de (tweede?) verdieping, bood over die muur heen een ongehinderd panoramisch uitzicht over de Markt. Bovendien bevonden de toeschouwers op die galerij zich aanzienlijk dichterbij de Markt dan wanneer ze aan de Love zouden gestaan hebben, waardoor ze een duidelijk zicht hadden op - zoals Nikolaas Huyghebaert het treffend verwoordt - “een man die in het midden van de Markt tentoongesteld was, en vooral op de bijzonderheden van zijn anatomie die men wilde laten zien”⁴⁴. Tegelijk kan de zinsnede “*stabant ad lobium comitis et ad propugnacula*” nu nauwkeuriger geïnterpreteerd worden: de belegerden in de burcht keken naar de Markt vanop de grafelijke galerij aan het Steen (*lobium comitis*) en vanop de iets lager gelegen weergang van de burchtmuur (*propugnacula*). Want onmiddellijk daarna schrijft Galbert: “Ondertussen hielden ze toch niet op elkaar met pijlen te beschieten en vanaf de muren stenen te gooien en speren te slingeren”⁴⁵.

Het ontbreken van ook maar de minste verwijzing bij Galbert naar een grafelijke woning aan de oostzijde van de burcht, de verbindingsbrug naar de Sint-Donaas die naar alle waarschijnlijkheid op de westbouw van de kerk aansluit, de bouw van de Sint-Basiliuskapel tussen 1134 en 1157 als grafelijke privékapel naast het Steen, en tenslotte de episode met Fromold in het relaas van Galbert: de aanwijzingen zijn iets te talrijk om niet met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid te mogen stellen dat het Steen in 1127 nog als grafelijke woning dienst deed.

Is het dan helemaal uitgesloten dat er naast de hoofdverblijfplaats in het Steen ook al een tweede, nieuwere grafelijke woning aan de oostkant van de burcht stond? Galbert maakt er alleszins nergens gewag van. Maar zoals reeds gezegd: als verslaggever van de bewogen gebeurtenissen van 1127 en 1128 vermeldt hij enkel die

44 HUYGHEBAERT, ‘Iperius et la translation de la relique du Saint-Sang’, p. 163, n.59.

45 GALBERT, §29, vertaling Bert Demyttenaere.

plaatsen die relevant zijn voor zijn verhaal. Als er al een tweede grafelijke woning zou geweest zijn, zal die bij de belegering van de burcht in maart 1127 geen rol van betekenis gespeeld hebben: een (vermoedelijk) houten gebouw was minder geschikt om er zich te verschansen⁴⁶. Als we de door Verhulst gesuggereerde analogie met Gent volgen, kan er inderdaad sinds de 11de eeuw in Brugge een tweede, houten residentie gestaan hebben. En als lokalisatie voor dit gebouw is de oostkant van het burchtplein nogal voor de hand liggend. Een eerste vermoedelijke vermelding van zo'n woning dateert van drie decennia na Galberts tijd. In een oorkonde die gezamenlijk door Diederik en Filips van de Elzas uitgevaardigd wordt en te dateren is tussen 1155 en 13 mei 1157, wordt bepaald dat “de grond gelegen tussen het oostelijk deel van de burchtbrug (*pontis de castello*) en onze (d.w.z. grafelijke) molen en woning leeg moet blijven en niet met huizen mag bebouwd worden, voor het nut en de toekomstige veiligheid van de Sint-Donaaskerk en onze woning”⁴⁷. Een rugnotitie op het originele document heeft het over “*de quadam terram in parte orientali ecclesie nostre*”. Het is erg moeilijk om het stuk grond in kwestie precies te lokaliseren, omdat er onvoldoende aanknopingspunten zijn om zich de situatie ter plaatse ruimtelijk voor te stellen. Het is evenmin duidelijk waar de *pons de castello* (is dit de Oostburgbrug, d.w.z. de huidige Blinde Ezelbrug, of toch een brug voor de Oostpoort?) en de grafelijke molen precies gesitueerd moeten worden⁴⁸. Maar uit de context mag alleszins afgeleid worden dat de grafelijke woning waarvan sprake aan de oostzijde van de burcht moet gestaan hebben, dus op de plaats van de (latere) Love. Dat betekent evenwel niet, dat dit toen de enige grafelijke woning was. Het sluit helemaal niet uit dat het Steen toen nog altijd de grafelijke hoofdverblijfplaats was.

De toenmalige configuratie van de gebouwen in het zuidoostelijke deel van de burcht zal wel nooit gereconstrueerd kunnen worden.

46 DECLERCQ, ‘Oorsprong en vroegste ontwikkeling van de burcht’, p. 19.

47 Th. DE HEMPTINNE, A. VERHULST, L. DE MEY (ed.), *De oorkonden der graven van Vlaanderen (Juli 1128 - September 1191)*. II. *Uitgave - Band I. Regering van Diederik van de Elzas (Juli 1128-17 Januari 1168)*, Brussel, 1988, p. 265-266.

48 Zie hierover: L. DEVLIEGHER, ‘Enkele nota’s over de burcht en de oudste stadsomwalling van Brugge’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 134 (1997), p. 10.

Want nog eens drie decennia later, in 1184, werd de burcht getroffen door een zware brand. Hierover melden de annalen van de abdij van Egmond: “In Brugge gingen de burcht, de kerk van Sint Donatianus, enkele andere kerken en de woning van de graaf bijna geheel in vlammen op en wat erger is dan iedere foltering, veel mensen van beiderlei geslacht werden door de vlammen ingesloten en verloren al hun bezittingen en hun leven in de vuurzee”⁴⁹. Hoewel dergelijke kroniekberichten enige overdrijving vaak niet schuwen en ze dus met de nodige omzichtigheid moeten gebruikt worden, mag er in dit geval wel geloof aan gehecht worden. Deze stadsbrand (*communi incendio Brugensi*) wordt namelijk ook vermeld in een oorkonde van Filips van de Elzas uit 1187, omdat de door Filips’ vader verleende stichtingsoorkonde van de Sint-Basiliuskapel in de vlammen gebleven was en door een nieuwe versie moest vervangen worden⁵⁰. Uitgaande van de veronderstelling dat het “tweede” grafelijke woonhuis aan de oostzijde van de burcht in hout opgetrokken was, mag aangenomen worden dat het bij die brand volledig vernield werd, evenals andere woningen of dienstgebouwen die zich aldaar bevonden. De Sint-Donaaskerk, die het tijdens de gebeurtenissen van 1127 al danig te verduren had gehad en daarna mogelijk nooit deugdelijk hersteld werd, was door het vuur zo zwaar beschadigd dat ze niet meer te redden viel. De Sint-Basiliuskapel lijkt de brand wel redelijk overleefd te hebben. Over de lotgevallen van het Steen is niets bekend, maar allicht was het eveneens ernstig beschadigd en was het interieur verloren gegaan. De burcht was, met andere woorden, aan een grondige wederopbouw toe. Alleen van de Sint-Donaaskerk weet men dat ze integraal gesloopt werd en vervangen door een geheel nieuwe, romaanse kerk, waarvan de bouw nog voor het einde van de eeuw aangevat werd. Over de herstelling of heropbouw van de

49 Vertaling uit: A. UITTERHOEVE (vert.), *Annales Egmondenses. De jaarboeken van Egmond*, Alkmaar, 1990, p. 121. Originele tekst: G.H. PERTZ (ed.), ‘Annales Egmondani’, in: *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores XVI*, Hannover, 1859, p. 469.

50 HUYGHEBAERT, ‘Iperius et la translation de la relique du Saint-Sang’, p. 157-158. De kroniek van Egmond was Huyghebaert niet bekend. Oorkonde van Filips van de Elzas voor Sint-Basilius in: Th. DE HEMPTINNE, A. VERHULST, L. DE MEY (ed.), *De oorkonden der graven van Vlaanderen (Juli 1128 - September 1191). II. Uitgave – Band III. Regering van Filips van de Elzas (Tweede deel: 1178-1191)*, Brussel, 2009, p. 282-284.

andere gebouwen is, bij gebrek aan bronnen, niets bekend. Men zou zich kunnen voorstellen dat het Steen toen voorgoed opgegeven werd als grafelijke woonst, en dat het na herstelling andere functies kreeg, waaronder die van gevangenis. Op de plaats van de afgebrande houten woning is aan de oostzijde van de burcht toen mogelijk een nieuw grafelijk verblijf in steen opgetrokken, dat later met de naam “Love” zou aangeduid worden. Maar dit blijven veronderstellingen. Eén zaak staat wel vast: de burcht die na de brand van 1184 uit zijn as herrees en waarvan het uitzicht vanuit latere bronnen redelijk goed bekend is, verschilde tamelijk grondig van die van vóór de brand, en dus ook van die ten tijde van de moord op graaf Karel de Goede. Dat bemoeilijkt het voor de historici om zich een helder beeld te vormen van de burcht anno 1127. Dat verklaart ook waarom er zo lang onduidelijkheid is kunnen blijven bestaan over de ligging van de grafelijke woning in Galberts tijd. Toch zijn er voldoende argumenten om, zoals hierboven aangetoond, die woning met vrij grote zekerheid aan de westzijde van de burcht te situeren en ze met het Steen te vereenzelvigen.

De hierboven geschetste problematiek vestigt tegelijk de aandacht op het feit dat over twee van de belangrijkste gebouwen binnen de Brugse burcht maar heel weinig informatie beschikbaar is. In het licht van de talrijke publicaties die over de geschiedenis van Brugge bestaan is dit op zijn minst opmerkelijk. Noch van het Steen, noch van de Love is de bouwdatum bekend. Ook de latere bouwfases blijven grotendeels onbekend terrein⁵¹. Van geen van beide gebouwen konden - in tegenstelling tot de Sint-Donaaskerk - de grondvesten al grondig archeologisch onderzocht worden⁵².

51 Het artikel van Brigitte BEERNAERT, ‘Het Steen. Een benadering van de vroegere Brugse gevangenis’ (zie noot 13) vormt één van de weinige uitzonderingen.

52 Bij archeologisch onderzoek in 1977 op het terrein ‘Huis De Jaegher’ in de zuidwesthoek van het burchtgebied (nu winkelgalerij ‘Ter Steghere’) kwamen enkele muurresten van het Steen aan het licht. Uit de gebruikte bouwmaterialen kon afgeleid worden dat deze dateerden van na 1200 en ze dus niets leren over de vroegste bouwfases (H. DE WITTE, ‘Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek 1977-1987’, in: H. DE WITTE (red.), *Brugge onderzocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek 1977-1987*, Brugge, 1988, p. 34). Van de Love zijn enkele muurresten bewaard in de kelders van het Administratief Centrum ‘Brugse Vrije’ (voormalig Gerechtsgebouw) op de Burg. De grondvesten van de Love (toestand begin 18de eeuw) zijn ook weergegeven op de plannen voor de bouw van het nieuwe landhuis van het Brugse Vrije dat in 1722-1727 op de plaats van de Love verrees (L. DEVLIEGHER, *De*

Bouwhistorische tekstgegevens betreffende de vroegste eeuwen zijn schaars of onbestaande, terwijl die voor de recentere periodes nauwelijks ontgonnen zijn. De gebouwen zelf bestaan ondertussen niet meer. De Love verdween in 1721-1722 om plaats te maken voor het nieuwe landhuis van het Brugse Vrije, dit is het latere gerechtsgebouw en nu het Administratief Centrum 'Brugse Vrije'. Het Steen, dat in 1689 al zwaar beschadigd was geweest door een brand, werd in 1784-1785 wegens bouwvalligheid gesloopt. Het terrein bleef daarna gedurende meerdere decennia braak liggen. Voor hun uitzicht kunnen we ons enkel baseren op afbeeldingen⁵³. En die zijn er pas vanaf de 16de eeuw, wanneer verbouwingen het oorspronkelijke middeleeuwse uitzicht al grondig, zo niet onherkenbaar gewijzigd hebben. Deze gebrekkige kennis is niet typisch voor de Brugse situatie. In hun studie over het Gravensteen in Gent moesten twee Gentse historici enige tijd geleden ook al vaststellen dat de kennis over de Vlaamse burchten - en dan vooral de oudere geschiedenis ervan - uitermate onvolledig is: zij bestaat uit "veel versnipperde, partiële onderzoeksresultaten, weinig systematisch interdisciplinair onderzoek en ontzettend veel lacunes, ..." ⁵⁴. Er valt dus nog heel wat onderzoek te verrichten.

Keizer Karel-schouw van het Brugse Vrije, Tielt, 1987, (Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, deel 10), p. 16).

53 Een overzicht van de bestaande afbeeldingen in: G. MICHIELS, *Iconografie der stad Brugge*, deel 1, Brugge, 1964, p. 91-99 en 115-127.

54 M. BERKERS & M.C. LALEMAN, 'Vooruitstrevend of ouderwets? Het Gravensteen als spiegel voor het ontstaan en de ontwikkeling van het kasteel in het middeleeuwse graafschap Vlaanderen', in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 65 (2011), p. 37.